

ТӨВЦӨЛӨН

№ 1

ИНЧЭСЭНЭТ ТОПЛУСУ

ЖАЗ * 1969

Гајалар эчаиб һейкәлләрә бәизәјир. Оилары күн вуруб, күләк дојуб, јагыш ојуб, вахт јонуб.

Сүтуй гаја. Лај-лај „гајлама“ гаја. Бүтөв гаја. Нарчаланымыш гаја. Тинә-тинә. Дидик-дидик. Намар. Јасты. Дин.

Јатныш гаја. Шаһә гајхымыш гаја.

Бура Гобустандыр—гаја рәсмләријә дүңјада танынымыш Гобустан. Гәдим эчәдәдымызын, улу бабаларымызын тәбиәт гојнунда јаратдыглары илгин сәнәт мүзәји.

Гајалар үзәриндә шәкилләр һәнк олунуб. Гаја үзәриндә—инсан һейрәти, инсан севинчи. Матәм, фәрәһ, алданыш, үмид...

Ивәәли атлылар—икидлик, чәмәрдлик, гүрүр.

Јаралы оқуз—овчу һүпәри, сәјјад шүчаәти.

Назәнин, ичәбәз гызлар—кәзәлли, севки рәмизи.

Гобустан рәсмләринин илгин он мин јашындадыр. Сәнәтимиз он мин јашындадыр, јер үзәриндә әл гәдим абидәләрә јашыдыр.

Гобустан—инсан сәрвәтимиз, сәнәт хәзинәмиз, Азәрбајҗан төрпагынын әбәди ифтихарыдыр... „Дәдә Горғуд“ дастаны кими, Гыз галасы кими, мугам кими,

халча кими, саз кими... Олүм һәддидә дедијиндән доһмәјән Нәсим кими... Дәрәли Фәзули, мәгрүр Хәтан, мүдрик Мирзә Фәтәли, јаныгылы Сабир кими... Јаһан вә јандыран Мирзә Чәлип кими. Үзәјирин Корөгәлуеу, Вүргүнун Вағифи, Әзимзәдәнин рәсмләри, Мүшфикии шә’ри кими.

Гобустан гајалары кечмишдән, узаг гәдимләрдән кәлир, бизимлә. Бу күнүмүзәлә көрүшүр вә кәләчәјә, узаг сабаһлара кедир. Биз онун әбәди вә үзүрлү јолунда гаршылашдыгы мин бир нәсәлдән биријик. О, нәчә-нәчә гәрипәлик өзүрүнүн бир нәчә ониллини бизимлә—бүкүнүн инсанларыјла кечирәчәк. Биз олмајачагыт, о галачаг... Нахчыван түрбәләри, Мола Нәсрәддин ләтифәләри, Кәркүк хојратлары тәк. Шәки хан сарајы, Бүлбүл тәсвифләри, Чавиди, Чаббарлынын ифәсләри тәк.

Халгымыз: Дүңја бир панчәрәдир, һәр кәләк бахар кедәр,—дејиб. Бир дә халгымыз: Күндә бир көрпич дүшәр, өзүрүмүн сарајында,—дејир.

Халг дүбасы һәјәтин кәризијини, диялијини отүмүнү чохдан дәрк едиб. Дәрк едиб вә бу кечимә, бу отүмә үсјән галдырыб.

Өлүмә, һесәсәлијә, үнүдүлүша гаршы гијам—инсанын јер үзүндә гојдугу издир.

Тарих сәнифәләриндә, һәддини дилијлә десәк, „овраги-һәјәтдә“ низә атап, из гојан милләт бәхтијардыр. Дүңјанын бу олүмәүзәлүн китабында әлһәтијини хәтти вар.

Бабәк үсјаны, Сәттархан һәрәкәти, Хијабани нәсләни, Нәриманов амалы—азадлыгын долама јолларында халгымызын ләһирләридир. Јалпыз тарих китабында дејил, сәнәт салнамәсиндә дә сәсиниз, сөзүмүз, дәст-хәттимиз вар.

Бу хәтт чохчешидлидир—килим илмәләри дә бу хәтдир, шәбәкә чешмәләри дә. Бақыда Ширваншаһлар сарајы дә, Әрдәбилә Шейх Сәфи мәғбәрәси дә. Кәччә калагајысы, Тәбриз халчасы, Јаһыч габлары, Гарабаг шикәстәси дә бу хәтдир, гәзәл мисрәләри, зәркәр нахышлары, „Гара килә“ нигәзинин халлары, гошма радифәләри дә... Бајатылар дә...

Хәттимиз, сәнәтимиз Гобустан гаја рәсмләриндән башланыб.

Гобустанда мұхтәлиф сәнәт нәвләринин тохумлары сәпәләниб. Һейкәл сәнәти өрпәкәләрини—габартмалары, ојуглары—Гобустанда ахтары.

Тәсвири сәнәтимизин үлү нүмунәләри—гәдим инсанларын көркәми, мәшәәти, инанлары, дүјүглары—Гобустанда һифз олунуб.

Лаиһ үзәриндә әбәди доһмүш рәгәи—Јалпын елимиз бүкүн дә јашадыр.

„Гавалачалан даш“ын сәси нәчә мин ил бундан габагык консертин сәдаларыны бу күнүмүзә чатдырыб.

Мәрасим, ајин, тамаша сәнәтимизин әски үнәүрләри—Гобустан дастанындадыр.

Мин иләрәлә сүемүш гајалар бу заманда дашышды. Оилары бизим күнләр ачды.

Әлли ил бундан габаг јени һәјәт, јени чәмијјәт, јени инсан угрунда мүбаризәнин чәтин, үфүгүлү јолларына гәдәм гојмүш бир халгын бүкүн јашајан овладалары Гобустаны дидирдиләр, диләдиләр, ападылар, севдиләр.

Бу сәһбәт, бу үнәјјәт—мајасы, өзүлү Бәрәбәрлик, Аадыг, Сәвдәт, Сүлһ.

Достлуг олап бир чәмијјәтин инсансәвәр идеалларында доғур. Кечмишин мәдәни дәрәжәләринә һөрмәт, гајгы, диггәт—бојүк Ленинни сәнијјәтләриндәндир.

Бүтүн халгларын—бојүкүлү-кичикли, бүтүн милләтләрин, бүтүн дүңјанын, кечмишин вә һидинин-иәдәни сәрвәтләринә ситирам —Ленин присинидир.

Гәдим Гобустан мәһ бизим күнләрдә өз адашыјла—„Гобустан“ ичәсәнәт толағеүјлә растанлар, онун үзүнү бәзәјир, ичнин долашыр, арха сәнифәсиндә мүасиримиз, аз јашлы рәсәмлә үз-үзә дүрүр, кечмишин нәфәсини кәләчәјә отүрүр.

Халгын ичәсәнәтинин, бәдин јарадычылыгынын әкә етирән, бүтүн гардаш милләтләрин, бүтүн дүңја халгларынын мүтәрәгги сәнәт ән-әнәләринә ачыг олап, бүкүнүк хәттимиз, бүкүнүк изамызы, бүкүнүк сәсини, сөзүнү, изини сабаһлара апаран бир толағунун нәшр олунмасы—Ленин илһин сәјәсәтинин јени тәзәһүрү, партијамызын вә довләтимизин гајгысыдыр.

...Гајалар эчаиб һейкәлләрә бәизәјир. Гобустан бир јердир—Бавынын гырхәлән километриндә. Гышда бура чох сојуг олар, јәддә чох исти.

Баһар ахшамларында буранын һавасы өзкәдир—доһмәдән хәфиф мей әсир, үл-дүзәлар—ири, сәкият гуилар—күмүшү...

Илин бу чыгында Гобустанда бұлбүләр охујур, јабаны әнчир ағачларынын јарпагалары хышылдајыр, ај ишыгында гајалар гәрибә көлкәләр салыр. Шәкилләр нагыллы, әфәсәли јухуларга гәрг олар.

Јаз кечәләри Гобустандан гохулар кәлир—јаһын дәнәзия, тәзә-тәр отларынын төрпагынын гохусу.

Дашларын гохусу. Бир дә әбәдијәт гохусу.

лазым кəмшидир. Газетлəрдən алдымыз мə'лумат кəрə һəмин ъмкəнин радио станицялары бизим бир һəмтəннинини эвдундə тоғудушдруну башбабэ маһнылары гəриб бир асанлыға ефирə верир. Кəрəсин элэ адамлар тапылары ки, һагитгэн буну ихтисанотиинин табиги саясин? Јох, миң дəфəлэрлэ јох. Бу, мэдэнијјотимизин экс тэбигидир. Бу васытə илэ јахныи, јады бизэ кўлдүрмөкдир, јүз миңлэрлэ бихабəр харичи радио дивизијончирини чашдырмағ үчүн мəһарəтлэ дудалланиш һоггадир. Белэ вəзипјотэ даһа дэмэк олмас. Кимдэн асылдырса, о гəј бу биачырчылығларə сон гојсув, мусиги һəвəскарлары исə өз бəдин ентјачларыны евлəриндэ едэсэлэр јахшыдыр.

Ансамблар һаггында

Радиоюн вاختилэ Узејир һачыбəвəс тəрəфиндэн тəшкил едилмиш нотла чалан халг чалгы алатлэри оркестри бир чох илалдр ки, феалијјат кестэри. Һазырда онун даими рəһбэри бизин һэрматла вə севимли бəстəкарымыз Сəид Рустəмовдыр. Оркестр бəјүк јаралдычылығ јолу кенч. Онуң икдэмти эвэсдэтир. Коллективини башлыча вəзифəсн Азэрбајчан бəстəкарларыны эвэслэрини ифа етмөкдэн, классик мусиги һөмрөлэрини популярлашдырмағдан ибарəтдир. Миллетиымызда өзүнэ лəјигли јер тутан бу коллективни јаралдычылығ истигамети чокдан мүјјонлөниш. Сəив етиморөкс, тахминэн 10 ил бундан эввал јенэ дэ радиола мөшүр таразн Əвмөдхан Бакыхановун рəһбэрлэји илэ халг чалгы алатлэри ансамблы јаралдылы. Бу ансамблнын мөгсəди принсипчə нотла чалан оркестрин мөгсəдлэриндэн сечилр. Бакыхановун ансамблы јени халг чалгы формасы кими эвваллэрдэ дэ, инди дэ бəјүк мараг доғурур. Бу халг чалгы алатлэринин бир нөв камера оркестридир. Əввалдр классик сазандалар дэстəсини бəјүкдүлмүч формасы кими чыкыш едэн бу ансамбл сонғлар јаваш јаваш таркибинэ дикəр халг чалгы алатлэри дахил елади. Бизим фикримизчə, бу ансамблнын эсас вəзифəсн классик муғамлары вə халг мусигисини ифа етмөкдэн ибарəтдир. Умид етмөк оларды ки, халг мусигисини кəзэл билгисинини рəһбэрлэји илэ бурда милли эһнəлэр гоғуначағ вə өз бакирлэјини сахлајачағ. Сонрлар репертуарыны кенишлөндирмөји гəрəра алаан ансамбл тəкчə халг маһнылары илэ кифајэтлэмэди, тэзликчə бизэ ајдын олмајан, бəдин мə'насы билимəјон саббələr кəрə халг чалгычылары арасында пианочу да једə олду. Биз јолдэш Бакыханову инандыра билмэдик ки, фортепиано ансамбла хələл кəтирир. Һэрмиз өз фикримиздэ гадьдығ, куман етдик ки, бунула да иш гуртарды. Сөн демэ иш гуртармајыбыш, јенидэн даһа кениш вүс'əт алачагымыш. Бакыхановун ансамблындан сонра Дадəшовун, Гулијевин, Салаһовун вə һашымованын ансамбллэри мейдана чыды вə һамысы да һəм үслубчə, һəм дэ репертуары илэ бирин бирини тактар етмəјə башлады. (Бир гадə оларағ бурда халг мусигисини јарымпрофессионал вə профессионал бəстəкарлар тəрəфиндэн сыкшыдырылар).

Бу ансамблларын һэр бириндэ гапагы галдырылмыш сонхст рəјали аркəсында һармонијадан чəтин баш чыхаран, арпеччо илэ мөшгү олан чаван, лирибаш оғланлар эјлөниш. Онлар чалдығлары мелодијалары јарымтон бəзəклэрилэ чширилэшдирирлэр.

Бу јахынларда скрипка, виолончел, габој, китара, тар вə зəрб алатлэриндэн ибарəт ансамбл мейдана чыкышыдыр. Һəмин таркиб дэ Азэрбајчан мусигисини чалмағ үчүн вəзирдэ тутулуб. Ансамбладакы бə'зи партијалар нотла чалыныр, гəлэн мусигичилэр исə јалдашыларына бел баглајырлар. Бу експеримент, бизчə, угурсуздыр. Услуб, ифа таран, аранжирə истəрјастамəс ресторан мусигисини јадə салыр. Белэ бир ансамбл јаратмағ идеясы һарадан доға билэр? Һар шейдэн эввал онун көкүңү јахын вاختларда мустəгял инкишəф јолуна гэдэм гојмуш Асијə вə Шəрг өлкэлэриндэ ахтармағ лазымдыр. Бизэ мə'лумдур ки, бу халғларын үмуми мусиги мэдэнијјотинэ доғру мейлэри өз ифадəсини һаггында јухарыда сөһбət мөдөн ансамблларда тапыр. Мусиги һəјəтымызда белə шейлэр харичи мөдəни дүшүнмэдэн, һэддэн артығ сэдələвһүклэ тəглид елэмөкдэн ирəли кəлир, онун мə'суллары исə ашағы зөвгүл, дајаз тəсəввүрлү адамлар үчүн вəзирдэ тутулуб.

Вاختилэ бəјүк Низамнини вəсф етдији бир чох гэдим милли чалгы алатлэрини халг чалгы алатлэри ансамблына дахил едиб онлары дирлјяткөкс, сөвсуз, фəјдалы, лазымлы вə марағлы ишдир. Белэ иш һеч кимдэ е'тираз доғурмас, экинчə, тəгдир олунар. Бирини-бириндэн фəрғлэмэди мусиги коллективлэринин чохлугу исə магсəдујју дејил вə онлар эслиндə классик вə кəзэл сəли сазандалар ансамблларыны еткышдырыр. Бу коллективлэрини эсəс вəзифəсн халг мусигисини тəблиг етмөкдэн, онун характерик чəһэтлэрини вə хүсусијјотлэрини гоғујуб сахламағдан ибарəт олмалдыр. Ансамбл рəһбэрлэрини эсəс борчу халг мусигизини јабанчы вə кəнар т'сирлэрдэн гоғурмағ, онун тəһрир олунасына, харичдэн кəлиши «кəзотик эдвнјјат» илэ гарышдырмасына имкан вермəмөкдир. Кəзэл халг мусигисн кими эанкин хəзинəмиз ола-ола башгасыны тəглид елэмəјэ, эсли-нəчəбэти мə'лум олмајан мелодијалары чамаета сырмаға, електрика илэ мөшгүл олмаға бизим ихтијарымыз жохдур. Там ајдындыр ки, бу коллективлэри вəзəбашна бурхмышлар, онлар ихтисаслы кэмөк вə мəслəһəт алмырлар, радио вə телевизијанын мусиги редаксиялары тəрəфиндэн јанлыш истигамэтлэндирилдр, пис нозарəт едиллэрлэр, нəтичэдэ дэ белə сөһлэр јол верилдр.

Бизчə, бəјүк мусиги тəсəрууфаты олан радио вə телевизија ихтисаслы вə ардычыл јаралдычылығ кэмөји лазымдыр. Эин идирэм ки, бир нөв ил бундан эввал намə'лум саббələr кəрə лағ едилмиш бəдин рəһбэр вəзифəсини бурда јенидэн бəрпа етмəк дэ фəјдалы олар.

Мусигизини инлэ даирəсиндэн, концерт салонларындын ефирини сонсуз энкилијинэ чыхарағ сэдлэри, сөрһөллэри ашыр, һəјəтымызын бəјүк һəгитгэтлэрини дунјанын бүтүн адамларына чатадыр.

Чəсарəтлэ демөк олар ки, Азэрбајчан мусигисини бурда, Шəрг өлкэлэрини астанəсында совет идеолокјясыннын сөлəһијјэтл вə фəхри нумəјəндəсн кими мəс'ул бир вəзифə дашыјыр. О, бир чох харичи өлкə халғларынын шуруна вə мөшəтинэ дахил оларағ Гəрбин буржуа тəбигатчыларынын һэр васытə илэ зəһэрлэмəјэ, јохсуллушырмаға чан атдығы инсан мə'нəвијјатнын сафлығы үғрунда һэр күч, һэр саат мүбаризэ апарыр.

